

Yard. Doç. Ümit ARAT

M.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

DEMOKRASİLERDE KAMUOYUNUN OLUŞUMU İÇİN GEREKLİ KOŞULLAR

Demokrasiler, kamuoyları ve kamuoylarının seslerini duyuran onları bilgilendiren yoğun iletişim ağları birbirini tamamlayan öğelerdir. "Halkın halk tarafından yönetimi" biçiminde tanımlanan demokrasilerin işleyiş ve sürekliliklerinde, ister özgür olarak yaratılsın ister yapay yoldan üretilsinler kamuoyları, büyük rol oynarlar. Gücünü halktan alan hiçbir yönetim, halkın sesine, istemlerine kulak vermekten vazgeçemez. "Dünyanın gerçek kraliçesi düşüncedir" diyen Pascal'den yola çıkarak, demokratik toplumların işleyiş biçimleri düşünüldüğünde, kamuoylarının düşüncesi demokratik toplumların kraliçesidir demek yanlış olmaz. Kabile toplumundan çağdaş sanayi sonrası demokrasilerine kadar uzanan tüm tarihsel süreçlerde kamuoyu olgusu vardır. Başka bir deyişle, yöneten yönetilen ilişkisinin varoluşuyla, kamuoyunun ve gücünün doğuşu eş zamanlıdır. Farklılık gösteren, kamuoyu-siyasal karar alma sürecindeki etkileşimin ve etkinliğinin derecesidir. Ancak kamuoyu olgusu 18. yüzyılda biçimlenmiş, 19. yüzyılda bilimsel inceleme alanına kavuşmuştur.

"17. ve 18. yüzyılların toplumsal, siyasal ve entellektüel güçler hiyerarşisi, haresketsizliği ve az çok mutlak olan dinsel, siyasal, ekonomik gelenekleri ve otoriteleri ile, kapalı feodal toplumu çatlattırmaya ve değiştirmeye başladı. Kamuoyunu özgürleştirdi ve siyasal kuram ile siyasal savaşım için yeni bir öge haline getirdi. Feodaller ve kent soylular arasındaki sınıf savaşı, toplumsal hareketlilik ve nüfus akışı, ulusal akımlar, sivil ve siyasal savaşlar, teknik ve entellektüel gelişme, monarşi ve parlamento arasındaki savaş, eğitim, teknik ve iletişimin gelişmeleri, 17 ve 18. yüzyılda hümanizma ve demokratik ideolojinin yararcı ve akılcı felsefesinin üstünde geliştiği tabanı oluşturdu. İşte kamuoyu, bu temel üstünde ve çağın ilerici siyasal felsefesinin ideolojik ve siyasal öğelerinin etkisi altında, araştırma ve incelemelerin amacı nesnesi haline geldi" (1). Siyasal ve toplumsal bir olgu olan kamuoyu, 18. yüzyılın ideolojik devriminden önce, gücü elinde tutanlara aitti. Bernard Hennessy'nin de belirttiği gibi, "Locke, Rousseau, Condorcet, Jefferson ve öteki düşünürlerin etkilerinin, siyasal gücün temelini genişlettikleri açıktır. Bu dönemden önce, kamuoyunun düşüncesinin ne olduğu önemli değildi, ya da bir sorun oluşturuyordu. Kamunun görüş oluşturma yolları kapalıydı. Siyasaları belirlemede etkin değildi. Siyasal eşitliğin gücü ve bireycilik, 18. yüzyılın teknik ve ekonomik

(1) M. Jovan Djordević, *L'Opinion Publique*, "Le Probleme de L'Opinion Publique dans la Democratie Socialiste" PUF 1958 s. 338

değişimleriyle iki katına çıktı. Bu, daha önceleri sessiz olan kamuoylarının giderek artan bir bölümünün yönetimin politikasını etkilemede yetkin olacağı anlamını taşıyordu; kamuoylarının politikayı etkilemeye başlamaları ile, ne düşündükleri de önemli olmaya başladı" (2).

19. yüzyılda artık kamuoyları sistemli bir inceleme alanına kavuştular. Bu arada temel hak ve özgürlüklerin gerçek anlamda yaygınlık kazanmaları, kamuoyunun gücünü arttırırken, siyasal iktidarı sınırlandırma ve yasaları denetleme kamunun işlevi oldu. Kamuoyunu bilgilendiren ve yansıtan basın da giderek farklı bir görev üstlenirken doğal olarak sorumluluğu da arttı. Tüm toplumsal ve siyasal sorunların kamuoylarına ulaşabildikleri yeni yapılanmada, kamuoyu mutlak değerini kazandı. Dan Nimmo'nun ifade ettiği gibi "demokrasinin kendi kendini düzenleyen mekanizmalarından biri oldu" (3). Kamuoyunun gücünün kurumsallaşması, farklılaşma, toplumsal hareketlilik, iletişim tekniklerinin gelişimi, "kamuoyunun kazanılması" temelinde, adeta bir seferberliğin başlatıcı etmenleri oldular. Francis Balle, "Media et Soci  t   adlı kitabında gelişmeyi şöyle açıklıyor : "Özellikle radyonun itici gücü, iki dünya savaşının ardından gelen dönemde, Atlantik'in her iki yakasındaki araştırmacıların ilgilerini, medyaların kitleleri etkilemeleri üstünde yoğunlaştırdı. Basın yayın organlarının iyiye ya da kötüye hizmet edebileceğinin farkında olan 1920 ve 30'ların yazar, psikolog, toplumbilimcileri, yeni düzenlenmiş kavram ve araçları kurarlarken bir dolu kuram, varsayım, binlerce sayfa data ve kavram getirdiler. Oysa, 1. Dünya Savaşı öncesinde, kamuoyu bir inceleme konusu değildi" (4).

Medya izleyicileri incelemeleri, iletişim ağlarının doğrudan ve dolaylı etkileri, hangi medyaların insanları belirli bir anlamda düşünme ve davranmada ikna etme açısından daha etkili olduklarının cevaplarını arama giderek son iki onyılın başlıca araştırma konuları oldular. Sonunda kamuoyu "tartışmalı bir konu hakkında görüşlerini duyuran, ifade eden birey ve grupların kanaatleridir. Bunlar genel nüfusa oranla çoğunlukta olabilir, azınlıkta" (5) biçimindeki daha kapsamlı tanımına ulaştı.

"Siyasal kararı etkileme olasılığına sahip girdilerden biri olan" (6) kamuoyunun gerçek değerini kazanması, "yönetimin tüm topluma ilişkin ve herkesin eşit olarak katıldığı demokrasi miti ya da idealiyle" (7) eşanlımlıdır ve kesin somut koşullar gerektirir.

Bilindiği gibi, 2. Dünya Savaşı'nın ardından oluşan ulus devletlerle ortaya çıkan vatandaşlık kültürü, yasalar düzeyinde ulusun siyasal yaşamında, bireylerin söz sahibi olmaları hakkını getirdi. Bu milyonların siyasal katılımı demektir. Özgürlükler açısından yasal engellerin kalkması, basın ve iletişim özgürlüğünü sağlarken, farklılaşmış sanayi

(2) Bennessy, Bernard. Public Opinion, Brooks & Cole Publishing Company, California, 1985, s. 7

(3) Nimmo, Dan, Political Communication & Public Opinion in America, Good Year Publishing Company, California, 1968, s. 10

(4) Balle, Francis, Medias et Soci  t  s, Edition Montchrestien, Paris, 1988, s. 17

(5) Sezer, Duygu, Kamuoyu ve Dış Politika, A.Ü.S.B.F. yayını, 1972 s. XXIV

(6) Nimmo Dan, Political Communication & Public Opinion in America, s. 10

(7) Hennessy, Bernard, Public Opinion, s. 10

sonrası toplumların "çok sayıdaki kamuoyları" da oluşum ve ifadeleri için gerekli koşullara sahip oldular.

Bu koşullar nelerdir?

Halka dayalı yönetimlerde sistemin işleyişi ve sürekliliği açısından, kamuoyunun oluşumu ve ifadesi önkoşuldur. Bunun için de, herşeyden önce, dileklerin, istemlerin, düşüncelerin açığa vurulabileceği, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan özgürlükçü ve eşitlikçi bir anayasa gerekir. Siyasal özgürlükleri, kişi hak ve güvenliğini sağlayan yasal düzenleme, genel anlamda demokrasinin göstergesidir de. Kamuoyunun gerçek anlam ve işlevini kazanmasını, ancak, bilgilenme, toplantı yapma, dernek kurma gibi hak ve özgürlükler olanaklı kılınmaları. Kamuoylarının kendilerini ifade edebilmeleri, istem ve beklentilerini, düşüncelerini siyasal sisteme aktarmaları anlamına gelir ve demokrasi pratiğinde yaşamsal önem taşır.

Bir başka zorunlu koşul da amaçlarda ve kurallarda temel uzlaşımın olmasıdır. Bu nedenle, çağdaş demokrasilerin farklılaşmış toplumlarında, ortak ahlaksal kotalar ve değerler olmasa da, uzlaşım kurallarda ve üzerinde uzlaşmış kurumlarda kendisini gösterir. Bernard Berelson, "çatışmanın yoğunluğunun sınırlı olmasını siyasal demokrasinin yeniden üretiminde zorunlu koşullardan biri olarak ele alıyor. Sağlıklı ve işlevsel bir kamuoyunun oluşumunda bir başka özellik olarak da, toplumsal ve ekonomik yapıda stabiliteyi ve çatışan kesimleri biraraya getirecek temel uzlaşımı görüyor" (8). Hennessy ise, değerler ve çıkarılarda minimum uzlaşmanın ötesinde, iletişim özgürlüğü ve tartışma için gerekli zaman gibi, kimi çevresel ve kuramsal öğelerin de gerekliliğinden söz ediyor (9).

Gerçekten de, iletişim özgürlüğü, karar verme sürecinde demokratik tartışmaları olanaklı kılan temel öğelerden biridir. Bireye, kamuya ilişkin sorunlarda düşüncesini ifade etme özgürlüğü sağlar. Bu özgürlük ancak, "düşünce açıklamak hakkının sınırsız olduğu, güvence altına alındığı, çağdaş anlamda basın özgürlüğünün gerçekleştirilmesini sağlayacak yönetsel düzenin yasalaştırıldığı bir siyasal yapıda mümkündür" (10).

Bilgi, düşünce dolaşımı özgürlüğü olan iletişim özgürlüğü demokratik tartışmayı olanaklı kılarken, karar alma sürecinde etkili olan temel faktörlerden biri olarak önemli bir işlev yerine getirir. Kamuoyunun oluşumu ve etkinliğinde gerekli bir başka öğe de, tartışma için gerekli zamanın olmasıdır. Yurttaşların siyasal sürece katılımları çerçevesinde ya da demokratik siyasal süreçte kamusal sorunların dile getirilmeleri, ayrıntılı bir biçimde tartışılmaları gerekir. Dikkatli tartışmalar isteyen demokrasilerde problemlerin akılcı çözümü açısından zaman ve acele kararlar alınmaması siyasal sistemin işleyişinde

(8) Berelson, Bernard, *Voting*, Chicago University Press, 1954, s. 313.

(9) Hennessy, Bernard, *Public Opinion*, s. 19.

(10) Özek, Çetin, *Türk Basının Beş Sorunu*, Basın Konseyi Yayını, No. 2 İstanbul, 1989.

yaşamsal bir zorunluluktur. Kısaca, belirli bir konuda, siyasal kararı etkilemede kamuoyunun oluşumu, özgür iletişim çerçevesinde bilgilenmesi ve düşüncesini ifade edebilmesi ancak yeterli zaman olduğunda gerçekleşebilir.

Demokratik toplumlarda etkin bir kamuoyunun oluşumunda bir başka gerekli öğe de, kamuoyu bilincinin olmasıdır. Demokrasilerde birey bir değerdir ve çağdaş demokrasiler; her yurttaşın kendisi için düşünmesini ve davranmasını ister. Ancak, birey tek başına davranırken,

- Kamusal, toplumsal konularla ilgilenmeli,
- bilgi edinmeli,
- genel kabul görmüş ilkelerle motive olmalı,
- rekabet halinde olan kişi ve siyasalar hakkında akılcı seçim yapabilmelidir.